Judikatūras krājums

TIESAS SPRIEDUMS (piektā palāta)

2015. gada 16. jūlijā *

Konkurence — LESD 102. pants — Uzņēmums, kuram pieder standartam būtisks patents, kura licenci tas standartizācijas organizācijā apņēmies piešķirt trešajām personām ar taisnīgiem, saprātīgiem un nediskriminējošiem jeb t.s. "FRAND" ("fair, reasonable and non-discriminatory") nosacījumiem — Dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana — Prasības par patenta pārkāpumu — Prasība izbeigt pārkāpumu — Prasība atsaukt produktus — Prasība atskaitīties — Prasība par zaudējumu atlīdzību — Standartam būtiska patenta īpašnieka pienākumi

Lieta C-170/13

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Landgericht Düsseldorf* (Vācija) iesniedza ar 2013. gada 21. marta lēmumu un kas Tiesā reģistrēts 2013. gada 5. aprīlī, tiesvedībā

Huawei Technologies Co. Ltd

pret

ZTE Corp.,

ZTE Deutschland GmbH .

TIESA (piektā palāta)

šādā sastāvā: palātas priekšsēdētājs T. fon Danvics [*T. von Danwitz*], tiesneši K. Vajda [*C. Vajda*], A. Ross [*A. Rosas*], E. Juhāss [*E. Juhász*] un D. Švābi [*D. Šváby*] (referents),

ģenerāladvokāts M. Vatelē [*M. Wathelet*],

sekretārs K. Malaceks [*K. Malacek*], administrators,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2014. gada 11. septembra tiesas sēdi,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

— *Huawei Technologies Co. Ltd* vārdā – *C. Harmsen*, *S. Barthelmess*, *J. Witting*, *Rechtsanwälte*, *D. Geradin*, *avocat*, kā arī *M. Dolmans*, *advocaat*,

— *ZTE Corp.* un *ZTE Deutschland GmbH* vārdā – *M. Fähndrich*, *Rechtsanwalt*,

— Nīderlandes valdības vārdā – *M. Bulterman*, *C. Schillemans* un *B. Koopman*, pārstāves,

* Tiesvedības valoda – vācu.

— Portugāles valdības vārdā – *L. Inez Fernandes* un *S. Oliveira Pais*, pārstāvji,

— Somijas valdības vārdā – *J. Heliskoski*, pārstāvis,

— Eiropas Komisijas vārdā – *F. W. Bulst*, *A. Dawes* un *F. Ronkes Agerbeek*, pārstāvji,

noklausījusies ģenerāladvokāta secinājumus 2014. gada 20. novembra tiesas sēdē,

pasludina šo spriedumu.

Spriedums

1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par LESD 102. panta interpretāciju.

2 Šis lūgums ir iesniegts *Huawei Technologies Co. Ltd* (turpmāk tekstā – "*Huawei Technologies*") strīdā ar *ZTE Corp.* un *ZTE Deutschland GmbH* (turpmāk tekstā – "*ZTE*") par apgalvotu standartizācijas organizācijas noteiktam standartam būtiska patenta (turpmāk tekstā – "*SEP*") pārkāpumu.

Atbilstošās tiesību normas

Starptautiskās tiesības

3 Konvencijā par Eiropas patentu piešķiršanu, kas parakstīta Minhenē 1973. gada 5. oktobrī un spēkā stājusies 1977. gada 7. oktobrī, tās redakcijā, kas piemērojama pamatlietas faktiskajiem apstākļiem (turpmāk tekstā – "EPK"), atbilstoši tās 1. pantā teiktajam ir nodibināta "visām dalībvalstīm kopēja tiesību sistēma patentu piešķiršanai uz izgudrojumiem".

4 Atskaitot kopīgos noteikumus par Eiropas patenta piešķiršanu, šo patentu joprojām reglamentē katras tās dalībvalsts tiesiskais regulējums, attiecībā uz kuru tas piešķirts. Šajā ziņā EPK 2. panta 2. punktā ir noteikts:

"Eiropas patent[am] katrā dalībvalstī, attiecībā uz kuru tas piešķirts, [ir] tādas pašas tiesības, un [tas] ir pakļauts tādiem pašiem nosacījumiem kā dalībvalsts nacionālais patents [..]."

5 Jautājumā par Eiropas patenta īpašniekam piešķirtajām tiesībām šīs konvencijas 64. panta 1. un 3. punktā ir paredzēts:

"(1) Eiropas patents no dienas, kad publicēts paziņojums par tā piešķiršanu, katrā dalībvalstī, attiecībā uz kuru tas ir izsniegts, piešķir patenta īpašniekam tādas pat tiesības kā šajā valstī piešķirts nacionālais patents.

[..]

(3) Eiropas patentu pārkāpumu gadījumos piemērojami nacionālie likumi."

Savienības tiesības

6 Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīvas 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu (OV L 157, 45. lpp.; Īpašais izdevums latviešu valodā, 17. nod., 2. sēj., 32. lpp.) preambulas 10., 12. un 32. apsvērumā ir teikts:

"(10) Šīs direktīvas mērķis ir tuvināt tiesību sistēmas, lai iekšējā tirgū nodrošinātu augstu, līdzvērtīgu un viendabīgu aizsardzības līmeni.

[..]

(12) Šī direktīva neietekmē konkurences noteikumu piemērošanu un jo īpaši Līguma 81. un 82. panta noteikumu piemērošanu. Šajā direktīvā paredzētie pasākumi nav izmantojami nepamatotai konkurences ierobežošanai pretrunā ar Līgumu.

[..]

(32) Šī direktīva respektē pamattiesības un ievēro principus, kas jo īpaši ir atzīti Eiropas Savienības Pamattiesību hartā [(turpmāk tekstā – "Harta")]. Šī direktīva jo īpaši nodrošina intelektuālā īpašuma tiesības saskaņā ar [Hartas] 17. panta 2. punktu."

7 Minētās direktīvas 9. panta "Pagaidu un piesardzības pasākumi" 1. punktā ir noteikts:

"Dalībvalstis nodrošina, ka tiesu iestādes pēc prasītāja lūguma var:

a) attiecībā uz iespējamo pārkāpēju izdot iepriekšēju izpildrakstu, lai novērstu iespējamus intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumus, [..]

[..]."

8 Šīs pašas direktīvas 10. panta "Korektīvi pasākumi" 1. punktā ir paredzēts:

"Neskarot pārkāpuma dēļ tiesību īpašniekam radīto kaitējumu [Neatkarīgi no atlīdzinājuma, kas pienākas par pārkāpuma rezultātā tiesību īpašniekam nodarīto kaitējumu] un neparedzot kompensāciju, dalībvalstis nodrošina, ka kompetentās tiesu iestādes pēc prasītāja lūguma var dot rīkojumu veikt atbilstošus pasākumus attiecībā uz precēm, kuru sakarā tās ir konstatējušas intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu, un vajadzības gadījumā arī attiecībā uz materiāliem un darbarīkiem, ko galvenokārt lieto minēto preču radīšanā vai ražošanā. Šādi pasākumi ietver:

a) izņemšanu [atsaukšanu] no tirdzniecības aprites;

b) galīgu izņemšanu no tirdzniecības aprite[s]; vai

c) iznīcināšanu."

Vācijas tiesības

9 Vācijas Civilkodeksa (*Bürgerliches Gesetzbuch*) 242. pantā "Labticīga izpilde" ir noteikts, ka parādniekam saistības ir jāpilda tā, kā, ievērojot godīgu darījumu praksi, paģērē labticība.

10 Patentu likuma (*Patentgesetz*, *BGBl*. 1981 I, 1. lpp.), kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar 2011. gada 24. novembra likuma (*BGBl*. 2011 I, 2302. lpp.) 13. pantu, 139. panta 1. punktā ir noteikts:

"Atkārtota pārkāpuma riska gadījumā cietušais drīkst celt prasību izbeigt pārkāpumu pret ikvienu personu, kas izmanto patentētu izgudrojumu, pārkāpjot 9.–13. pantu. Šīs tiesības tam ir arī tad, ja draud pirmreizējs pārkāpums."

11 2013. gada 26. jūnija Likuma par konkurences ierobežojumu aizliegumu (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*, *BGBl*. 2013 I, 1750. lpp.) 19. un 20. pantā ir aizliegts vienam vai vairākiem uzņēmumiem ļaunprātīgi izmantot dominējošu stāvokli tirgū.

ETSI noteikumi

12 *European Telecommunication[s] Standards Institute* ([Eiropas Telekomunikāciju standartu institūts] turpmāk tekstā – "ETSI") ir organizācija, kuras uzdevums saskaņā ar ETSI Reglamenta (*ETSI Rules of Procedure*) 6. pielikuma "ETSI politika intelektuālā īpašuma tiesību jomā" ("*ETSI Intellectual Property Rights Policy*") 3.1. punktu ir izstrādāt Eiropas telekomunikāciju nozares tehniskajiem mērķiem pielāgotus standartus un samazināt risku, ka ETSI, tās locekļi un citas ETSI standartus piemērojošās personas varētu zaudēt standartu sagatavošanā, pieņemšanā un piemērošanā ieguldīto tādēļ, ka nav pieejams kāds minēto standartu piemērošanai būtisks intelektuālais īpašums. Tālab šajā pielikumā tiek mēģināts panākt līdzsvaru starp standartizācijas vajadzību telekomunikāciju nozarē sabiedrībā lietojuma interesēs un intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieku tiesībām.

13 Saskaņā ar minētā pielikuma 3.2. punktu šiem tiesību īpašniekiem ir jāsaņem pienācīgs un taisnīgs atalgojums par viņu intelektuālā īpašuma tiesību izmantošanu.

14 Atbilstoši šā pielikuma 4.1. punktam ikvienam ETSI loceklim ir jāvelta saprātīgi pūliņi, lai it īpaši tāda standarta sagatavošanas gaitā, kura izstrādē tas piedalās, savlaicīgi informētu ETSI par savām šim standartam būtiskajām intelektuālā īpašuma tiesībām.

15 ETSI Reglamenta 6. pielikuma 6.1. punktā ir noteikts, ka, līdzko ETSI tiek informēts par kādam standartam būtisko intelektuālā īpašuma tiesību esamību, tā ģenerāldirektors nekavējoties aicina minēto tiesību īpašnieku trīs mēnešu laikā neatsaucami apņemties būt gatavam attiecībā uz minētajām intelektuālā īpašuma tiesībām izsniegt licences ar taisnīgiem, saprātīgiem un nediskriminējošiem jeb t.s. "FRAND" ("fair, reasonable and non-discriminatory") nosacījumiem.

16 Atbilstoši minētā pielikuma 6.3. punktā teiktajam, kamēr šī apņemšanās nav veikta, ETSI izvērtē, vai ir jāpārtrauc darbs pie attiecīgajām standarta daļām.

17 Tā paša pielikuma 8.1. punktā ir teikts, ka gadījumā, ja intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieks atsakās veikt šo apņemšanos, ETSI cenšas noskaidrot, vai eksistē alternatīva tehnoloģija, un, ja tās nav, beidz darbu pie attiecīgā standarta pieņemšanas.

18 ETSI Reglamenta 6. pielikuma 14. punktā ir noteikts, ka, ETSI loceklim neievērojot šajā pielikumā noteikto, tas nepilda savas saistības pret ETSI.

19 Atbilstoši minētā pielikuma 15.6. punktam intelektuālā īpašuma tiesības uzskata par būtiskām konkrēti tad, ja šim standartam atbilstošu produktu ražošana, nepārkāpjot šīs tiesības, tehnisku iemeslu dēļ nav iespējama (turpmāk tekstā – "būtisks patents").

20 Tomēr ETSI nepārbauda, vai intelektuālā īpašuma tiesības, par kuru izmantošanas vajadzību paziņojis kāds no tās locekļiem, ir derīgas un [standartam] būtiskas. Šajā pielikumā nav definēts arīdzan "licences ar FRAND nosacījumiem" jēdziens.

Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

21 Telekomunikāciju nozarē strādājošajai starptautiska mēroga sabiedrībai *Huawei Technologies* pieder tostarp ar atsauci EP 2 090 050 B 1 reģistrētais Eiropas patents ar nosaukumu "Process un ierīce sinhronizācijas signāla radīšanai komunikācijas sistēmā", ko izdevusi EPK dalībvalsts – Vācijas Federatīvā Republika (turpmāk tekstā – "patents EP 2 090 050 B 1").

22 Šo patentu *Huawei Technologies* 2009. gada 4. martā pieteica ETSI kā "Long Term Evolution" standartam būtisku patentu. Šajā sakarā tā apņēmās piešķirt trešajām personām licences ar FRAND nosacījumiem.

23 Šajā ziņā iesniedzējtiesa lēmumā konstatē, ka minētais patents ir šim standartam būtisks, un tāpēc ikvienam minētā standarta lietotājam noteikti jāizmanto šā patenta pamācība.

24 Laikā no 2010. gada novembra līdz 2011. gada marta beigām *Huawei Technologies* un telekomunikāciju nozarē strādājošā pasaules mēroga koncernā ietilpstošā sabiedrība *ZTE Corp.*, kas Vācijā tirgo produktus, kas aprīkoti ar programmatūru, kas saistīta ar šo standartu, veica sarunas tostarp par patenta EP 2 090 050 B 1 pārkāpumu un iespēju attiecībā uz šiem produktiem vienoties par licenci ar FRAND nosacījumiem.

25 *Huawei Technologies* norādīja, kādu licences maksas summu tā uzskata par pieņemamu. Savukārt *ZTE Corp.* gribēja vienoties par savstarpēju licenču piešķiršanu. Tomēr vienošanās tā arī netika panākta par nevienu licences līguma piedāvājumu.

26 Taču *ZTE* tirgo atbilstoši standartam "Long Term Evolution" funkcionējošus produktus, tādējādi izmantodama patentu EP 2 090 050 B 1, nedz maksājot uzņēmumam *Huawei Technologies* licences maksu, nedz izsmeļoši tam atskaitoties par notikušajām izmantošanas darbībām.

27 2011. gada 28. aprīlī, pamatojoties uz EPK 64. pantu un 139. un nākamajiem pantiem Patentu likumā, kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar 2011. gada 24. novembra likuma 13. pantu, *Huawei Technologies* iesniedzējtiesā pret *ZTE* cēla prasību par patenta pārkāpumu, prasot izbeigt patenta pārkāpumu, atskaitīties, atsaukt produktus, kā arī atlīdzināt kaitējumu.

28 Minētā tiesa uzskata, ka pamatlietas strīda risinājums ir atkarīgs no tā, vai *Huawei Technologies* celtā prasība ir šā uzņēmuma veikta dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana. Tādējādi tā norāda, ka būtu iespējams atsaukties uz licences piešķiršanas obligātumu, lai prasību izbeigt pārkāpumu noraidītu, pamatojoties tostarp uz LESD 102. pantu, ja būtu uzskatāms, ka ar savu prasību *Huawei Technologies* ļaunprātīgi izmanto savu dominējošo stāvokli, kura esamība, minētās tiesas ieskatā, netiek apstrīdēta.

29 Tomēr minētā tiesa konstatē, ka noskaidrot to, kad tieši *SEP* īpašnieks, celdams prasību izbeigt pārkāpumu, pārkāpj LESD 102. pantu, iespējams dažādos veidos.

30 Šajā ziņā iesniedzējtiesa norāda, ka, pamatojoties uz LESD 102. pantu, 2013. gada 26. jūnija Likuma par konkurences ierobežojumu aizliegumu 20. panta 1. punktu un Vācijas Civilkodeksa 242. pantu, *Bundesgerichtshof* (Vācijas Federālā tiesa) 2009. gada 6. maija spriedumā *Orange Book* (KZR 39/06) nosprieda, ka, tikai pie konkrētiem nosacījumiem ir uzskatāms, ka, ceļot prasību izbeigt patenta pārkāpumu apstākļos, kad atbildētājs var pretendēt uz licenci attiecībā uz šo patentu, attiecīgā patenta īpašnieks ļaunprātīgi izmanto savu dominējošo stāvokli.

31 Pirmkārt, atbildētājam jābūt izteikušam prasītājam beznosacījumu piedāvājumu noslēgt licences līgumu, kas nedrīkst aprobežoties tikai ar patenta pārkāpumu gadījumiem, ja vien atbildētājs savu piedāvājumu uzskata par sev saistošu un prasītājam tas ir jāpieņem, jo atsakoties tiktu netaisnīgi radīti šķēršļi atbildētājam vai pārkāpts nediskriminēšanas princips.

32 Otrkārt, ja atbildētājs izmanto patenta pamācības pirms prasītājs pieņem šādu piedāvājumu, tam ir jāievēro saistības, kas saistībā ar patenta izmantošanu tam būs saskaņā ar sagaidāmo licences līgumu, proti, jāatskaitās par izmantošanas darbībām un jāmaksā no tām izrietošās summas.

33 Ievērojot gan to, ka *ZTE* līguma piedāvājumi nav uzskatāmi par "beznosacījumu" piedāvājumiem, jo tie attiecas tikai uz tiem produktiem, attiecībā uz kuriem konstatēts patenta pārkāpums, gan to, ka *ZTE* nav nedz samaksājusi *Huawei Technologies* pašas aprēķināto licences maksas summu, nedz izsmeļoši tai atskaitījusies par notikušajām izmantošanas darbībām, iesniedzējtiesa norāda, ka tai esot bijusi jāizslēdz *ZTE* iespēja likumīgi atsaukties uz licences piešķiršanas obligātumu un tāpēc jāapmierina *Huawei Technologies* prasība izbeigt pārkāpumu.

34 Tomēr iesniedzējtiesa konstatē, ka 2012. gada 21. decembra paziņojumos presei Nr. IP/12/1448 un Nr. MEMO/12/1021 par pretenziju, kas uzņēmumam *Samsung* adresēta jautājumā par šā uzņēmuma celtajām prasībām par patenta pārkāpumu mobilās telefonijas jomā, Eiropas Komisija šķiet uzskatām, ka prasības izbeigt pārkāpumu celšana ir nelikumīga saskaņā ar LESD 102. pantu tāpēc, ka šī prasība attiecas uz *SEP*, ka šā *SEP* īpašnieks standartizācijas organizācijā ir norādījis, ka ir gatavs piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem un ka pats patenttiesību pārkāpējs ir gatavs rīkot sarunas par šādu licenci. Tādējādi neesot nozīmes tam, ka attiecīgās puses nespēj vienoties vai nu par kādu licences līguma noteikumu saturu, vai, piemēram, par maksājamās licences maksas summu.

35 Taču iesniedzējtiesa norāda, ka, ja tai būtu jāpiemēro tikai šie kritēriji vien, *Huawei Technologies* prasību izbeigt pārkāpumu tai nāktos noraidīt tāpēc, ka ar to tiek ļaunprātīgi izmantotas tiesības LESD 102. panta izpratnē, jo netiek apstrīdēts, ka pamatlietas puses bija gatavas veikt sarunas.

36 Pēc iesniedzējtiesas domām, pamatlietā aplūkojamajā gadījumā apstāklim, ka patenttiesību pārkāpējs bija gatavs veikt sarunas par patenta EP 2 090 050 B 1 licenci, bet šā patenta īpašnieks – gatavs piešķirt licences trešajām personām, nebūtu jābūt pietiekamam, lai to kvalificētu par dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.

37 Novērtējot *SEP* īpašnieka rīcības ļaunprātīgumu, iesniedzējtiesas ieskatā, būtu jānodrošina pienācīgs un taisnīgs līdzsvars starp visām šo – jāatzīst – ar līdzvērtīgu spēju panākt sev izdevīgus nosacījumus apveltīto pušu leģitīmajām interesēm.

38 Tādējādi iesniedzējtiesa uzskata, ka *SEP* īpašnieka gluži tāpat kā patenttiesību pārkāpēja stāvoklis nedrīkst tiem ļaut panākt, ka licences maksas ir attiecīgi vai nu pārmērīgi augstas ("hold-up" situācija), vai pārmērīgi zemas ("reverse hold-up" situācija). Gan tāpēc, gan arī tālab, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret licenču saņēmējiem un patenttiesību pārkāpējiem attiecībā uz vienu un to pašu produktu, *SEP* īpašniekam ir jābūt iespējai celt prasību izbeigt pārkāpumu. Proti, likumā paredzētu tiesību izmantošana pati par sevi nevar būt dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, kuras kvalificējamībai vajadzīgi vēl citi aspekti. Tāpēc par šādas ļaunprātīgas izmantošanas kritēriju izraudzīties patenttiesību pārkāpēja "gatavības rīkot sarunas" jēdzienu nav apmierinošs risinājums, jo tādējādi var rasties dažnedažādas interpretācijas un patenttiesību pārkāpējam dota pārlieku plaša brīvība. Lai kā arī nebūtu, ja šāds jēdziens uzskatāms par izšķirošu, būtu jānosaka zināmi kvalitatīvi un termiņu nosacījumi, lai garantētu licences pieprasītāja godprātīgumu. Tāpēc būtu jāprasa, lai pirms attiecīgā patenta izmantošanas būtu bijis iesniegts konkrēts un pieņemams "beznosacījumu" pieteikums licences saņemšanai, kurā būtu visi licences līgumos parasti rodamie aspekti. Konkrētāk jautājumā par to subjektu veiktajiem pieteikumiem licences saņemšanai, kuri *SEP* izmantojošos produktus jau laiduši tirgū, šiem subjektiem ir tūlītēji jāizpilda pienākums atskaitīties par šā *SEP* izmantošanu un samaksāt tai atbilstošo licences maksu. Turklāt iesniedzējtiesa uzskata, ka patenttiesību pārkāpējam jāvar sākotnēji iesniegt kādu nodrošinājumu tā vietā, lai attiecīgajam *SEP* īpašniekam uzreiz maksātu licences maksu. Tāpat jāparedz arī iespēja, ka licenci saņemt gribētājs var taisnīgas licences maksas summas noteikšanu atstāt šā īpašnieka ziņā.

39 Šajos apstākļos *Landgericht Düsseldorf* nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

"1) Vai [*SEP*] īpašnieks, kurš standartizācijas organizācijā ir paziņojis par savu gatavību izsniegt ikvienai trešajai personai licenci ar [FRAND nosacījumiem], izmanto savu dominējošo stāvokli ļaunprātīgi, ja tas pret patenttiesību pārkāpēju ceļ prasību izbeigt pārkāpumu, lai gan patenttiesību pārkāpējs ir paziņojis par savu gatavību veikt sarunas par šādu licenci,

vai

jāuzskata, ka dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana ir tikai tad, kad patenttiesību pārkāpējs ir iesniedzis patenta īpašniekam pieņemamu beznosacījumu piedāvājumu noslēgt licences līgumu, ko patenta īpašnieks nevar noraidīt, netaisnīgi neliekot šķēršļus patenttiesību pārkāpējam un nepārkāpjot diskriminācijas aizliegumu, un patenttiesību pārkāpējs saistībā ar piešķiramo licenci priekšlaikus izpilda savas līgumsaistības attiecībā uz jau veiktajām izmantošanas darbībām?

2) Ja dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana ir jāpieņem jau patenttiesību pārkāpēja gatavības veikt sarunas dēļ:

vai LESD 102. pantā ir noteiktas īpašas kvalitātes prasības un/vai termiņi attiecībā uz šādu gatavību veikt sarunas? Vai var uzskatīt, ka pārkāpējs ir gatavs veikt sarunas, kad tas tikai vispārējā veidā (mutvārdos) ir paziņojis par gatavību uzsākt sarunas, vai tomēr patenttiesību pārkāpējam jau ir jābūt iesaistītam sarunās, piemēram, minot konkrētus nosacījumus, ar kādiem viņš ir gatavs noslēgt licences līgumu?

3) Ja dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas priekšnosacījums ir tas, ka ir iesniegts pieņemams beznosacījumu piedāvājums noslēgt licences līgumu:

vai LESD 102. pantā ir noteiktas īpašas kvalitātes prasības un/vai termiņi attiecībā uz šo piedāvājumu? Vai piedāvājumam ir jāietver visi noteikumi, kas parasti ir ietverti licences līgumos aplūkotajā tehnoloģijas jomā? Vai it īpaši drīkst izteikt piedāvājumu ar nosacījumu, ka minētais patents tiek faktiski izmantots un/vai tas ir spēkā esošs?

4) Ja dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas priekšnosacījums ir, ka patenttiesību pārkāpējs izpilda no piešķiramās licences izrietošos pienākumus:

vai LESD 102. pantā ir noteiktas īpašas prasības patenttiesību pārkāpēja izpildes darbībām? Vai patenttiesību pārkāpējam konkrēti ir jāatskaitās par notikušajām izmantošanas darbībām un/vai jāmaksā licences maksas? Vai attiecīgajā gadījumā pienākumu maksāt licences maksas patenttiesību pārkāpējs var izpildīt, arī iemaksājot drošības naudu?

5) Vai nosacījumi, kādos uzskatāms, ka [*SEP*] īpašnieks savu dominējošo stāvokli izmanto ļaunprātīgi, attiecas arī uz prasības celšanu par pārējiem prasījumiem, kas izriet no patenttiesību pārkāpuma (atskaitīšanās, produktu atsaukšana, zaudējumu atlīdzība)?"

Par prejudiciālajiem jautājumiem

40 Ievadam jānorāda, ka šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir izteikts tiesvedībā par patenta pārkāpumu starp diviem telekomunikāciju nozarē strādājošiem subjektiem, kuriem pieder virkne patentu, kas ir būtiski ETSI noteiktajam standartam "Long Term Evolution", kuru veido vairāk nekā 4700 *SEP*, attiecībā uz kuriem šie subjekti ir apņēmušies trešajām personām piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem.

41 Šajā strīdā iesniedzējtiesa prāto par to, vai par "dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu" LESD 102. panta izpratnē ir kvalificējama un līdz ar to noraidāma prasība par patenta pārkāpumu – kurā prasīts izbeigt šo pārkāpumu, atskaitīties, atsaukt attiecīgos produktus, kā arī atlīdzināt kaitējumu –, kuru *SEP* īpašniece, proti, *Huawei Technologies*, cēlusi pret apgalvoto šā *SEP* patenttiesību pārkāpēju *ZTE*, kura ir lūgusi noslēgt licences līgumu.

42 Lai atbildētu iesniedzējtiesai un novērtētu, vai ir likumīga šī prasība par patenta pārkāpumu, ko *SEP* īpašnieks cēlis pret patenttiesību pārkāpēju, ar kuru nav izdevies vienoties par licenci, būtu jālīdzsvaro, pirmkārt, vajadzība saglabāt brīvu konkurenci, kuras sakarā primārajās tiesībās, konkrēti, LESD 102. pantā, ir aizliegta dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, un, otrkārt, vajadzība saglabāt šā īpašnieka gan intelektuālā īpašuma tiesības, gan tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, kas garantētas attiecīgi Hartas 17. panta 2. punktā un 47. pantā.

43 Kā norādīts iesniedzējtiesas lēmumā, dominējošā stāvokļa esamību tajā pamatlietas puses nav apstrīdējušas. Tā kā iesniedzējtiesas uzdotie jautājumi attiecas vienīgi uz ļaunprātīgas izmantošanas esamību, izvērtējumā būtu jāaprobežojas ar šo nupat minēto kritēriju.

Par pirmajiem četriem jautājumiem un piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atsaukt produktus

44 Ar pirmajiem četriem jautājumiem un piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atsaukt produktus, kuri būtu jāiztirzā vienkopus, iesniedzējtiesa būtībā vaicā, kādos apstākļos tas, ka uzņēmums, kas atrodas dominējošā stāvoklī un kuram pieder *SEP*, kura licenci tas standartizācijas organizācijā ir apņēmies piešķirt trešajām personām ar FRAND nosacījumiem, ceļ prasību par patenta pārkāpumu, lai panāktu, ka tiek izbeigts šā *SEP* pārkāpums vai tiek atsaukti produkti, kuru ražošanai ir ticis izmantots minētais *SEP*, ir jāuzskata par LESD 102. pantam pretrunā esošu ļaunprātīgu izmantošanu.

45 Ievadam jāatgādina, ka dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas jēdziens LESD 102. panta izpratnē ir objektīvs jēdziens, kas attiecas uz tādu dominējošā stāvoklī esoša uzņēmuma, kurš tirgū, kurā – tieši tādēļ, ka tajā atrodas attiecīgais uzņēmums, – konkurences līmenis jau ir vājāks, īsteno rīcību, kuras rezultātā ar citiem līdzekļiem un pasākumiem, nevis tiem, kas nosaka preču un pakalpojumu normālu konkurenci, pamatojoties uz uzņēmēju veikumu, rada šķēršļus tirgū joprojām pastāvošā konkurences līmeņa saglabāšanai vai šīs konkurences attīstībai (spriedumi *Hoffmann-La Roche*/Komisija, 85/76, EU:C:1979:36, 91. punkts; *AKZO*/Komisija, C-62/86, EU:C:1991:286, 69. punkts, kā arī *Tomra Systems* u.c./Komisija, C-549/10 P, EU:C:2012:221, 17. punkts).

46 Šajā ziņā no pastāvīgās judikatūras izriet, ka ar kādām intelektuālā īpašuma tiesībām saistītu ekskluzīvu tiesību, proti, pamatlietā – tiesību celt prasību par patenta pārkāpumu, izmantošana ir viena no intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieka prerogatīvām, un tāpēc šo tiesību izmantošana, pat ja tā ir dominējošā stāvoklī esoša uzņēmuma rīcība, pati par sevi nav tās ļaunprātīga izmantošana (šajā ziņā skat. spriedumus *Volvo*, 238/87, EU:C:1988:477, 8. punkts; *RTE* un *ITP*/Komisija, C-241/91 P un C-242/91 P, EU:C:1995:98, 49. punkts, kā arī *IMS Health*, C-418/01, EU:C:2004:257, 34. punkts).

47 Tomēr netiek arī apstrīdēts, ka ekskluzīvu ar intelektuālā īpašuma tiesībām saistītu tiesību īpašnieka veikta šo tiesību izmantošana ārkārtas apstākļos var būt ļaunprātīgas izmantošanas rīcība LESD 102. panta izpratnē (šajā ziņā skat. spriedumus *Volvo*, 238/87, EU:C:1988:477, 9. punkts; *RTE* un *ITP* /Komisija, C-241/91 P un C-242/91 P, EU:C:1995:98, 50. punkts, kā arī *IMS Health*, C-418/01, EU:C:2004:257, 35. punkts).

48 Tomēr, kā savu secinājumu 70. punktā norāda ģenerāladvokāts, jāuzsver, ka pamatlietas īpatnību dēļ tā ir nošķirama no lietām, kurās radusies šā sprieduma 46.–47. punktā minētā judikatūra.

49 To raksturo, pirmkārt, apstāklis, kā norāda iesniedzējtiesa, ka attiecīgais patents ir būtisks kādam standartizācijas organizācijas noteiktam standartam, kas tā izmantošanu padara par neizbēgamu ikvienam konkurentam, kurš iecerējis ražot šim standartam, ar kuru tas ir saistīts, atbilstošus produktus.

50 Šī īpatnība nošķir *SEP* no patentiem, kuri nav būtiski kādam standartam un kas parasti trešajām personām ļauj ražot konkurējošus produktus, neizmantojot attiecīgo patentu un neapdraudot attiecīgā produkta pamatfunkcijas.

51 Otrkārt, pamatlieta izceļas ar to, ka attiecīgais patents, kā redzams šā sprieduma 15.–17. un 22. punktā, *SEP* statusu ieguvis tikai apmaiņā pret tā īpašnieka neatsaucamu apņemšanos attiecīgajā standartizācijas organizācijā būt gatavam piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem.

52 Lai arī attiecīgā būtiskā patenta īpašniekam ir tiesības celt prasību izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus, tas, ka šis patents ieguvis *SEP* statusu, nozīmē, ka tā īpašnieks var liegt tirgū parādīties vai saglabāties konkurentu ražotajiem konkurējošajiem produktiem un tādējādi saglabāt šo produktu ražošanas iespēju tikai sev.

53 Šajos apstākļos, ievērojot, ka apņemšanās piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem trešajām personām rada tiesisku paļāvību, ka *SEP* īpašnieks tām patiešām piešķirs licences ar šādiem nosacījumiem, *SEP* īpašnieka attiekšanās piešķirt licenci ar tādiem pašiem nosacījumiem var principā būt ļaunprātīga izmantošana LESD 102. panta izpratnē.

54 No tā izriet, ka, ievērojot radīto tiesisko paļāvību, uz šāda atteikuma ļaunprātīgumu principā var tikt norādīts, lai iebilstu pret prasībām izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus. Tomēr patenta īpašniekam saskaņā ar LESD 102. pantu ir vienīgi pienākums piešķirt licenci ar FRAND nosacījumiem. Taču pamatlietas pušu starpā nav vienprātības jautājumā par to, kas šīs lietas apstākļos tiek paģērēts FRAND nosacījumos.

55 Šādā gadījumā, lai novērstu, ka prasība izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus būtu uzskatāma par ļaunprātīgu, *SEP* īpašniekam ir jāievēro nosacījumi, ar kuriem domāts nodrošināt taisnīgu attiecīgo interešu līdzsvaru.

56 Šajā ziņā ir pienācīgi jāņem vērā šīs lietas tiesisko un faktisko apstākļu īpatnējums (šajā ziņā skat. spriedumu *Post Danmark*, C-209/10, EU:C:2012:172, 26. punkts un tajā minētā judikatūra).

57 Tādējādi jāņem vērā vajadzība ievērot gan intelektuālā īpašuma tiesības, kas paredzētas tostarp Direktīvā 2004/48, kurā atbilstoši Hartas 17. panta 2. punktam ir paredzēts tiesībaizsardzības līdzekļu kopums intelektuālā īpašuma pastiprinātai aizsardzībai iekšējā tirgū, gan Hartas 47. pantā garantētās tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, kuras veido vairāki aspekti, kuru vidū ir arī tiesības uz lietas izskatīšanu tiesās (šajā ziņā skat. spriedumu *Otis* u.c., C-199/11, EU:C:2012:684, 48. punkts).

58 Šīs stingrākas intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības vajadzības dēļ īpašniekam principā nedrīkst liegt tiesības celt prasību tiesā, lai nodrošinātu savu ekskluzīvo tiesību faktisku ievērošanu, un šo tiesību lietotājam, ja tas nav to īpašnieks, principā pirms jebkura lietojuma ir jāsaņem licence.

59 Tādējādi *SEP* īpašnieka standartizācijas organizācijā izdarītas neatsaucamas apņemšanās piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem rezultātā, lai arī nevar zust šim īpašniekam Hartas 17. panta 2. punktā un 47. pantā garantētās tiesības, tomēr var rasties pamats tam uzlikt pienākumu ievērot īpašas prasības, pret apgalvotajiem patenttiesību pārkāpējiem ceļot prasības izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus.

60 Līdz ar to *SEP* īpašnieks, kurš uzskata, ka attiecībā uz šo patentu ir izdarīts pārkāpums, nevar, nepārkāpjot LESD 102. pantu, iepriekš nedz brīdinājis apgalvoto patenttiesību pārkāpēju, nedz ar to apspriedies, pret šo pārkāpēju celt prasību izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus, pat ja minēto *SEP* šis apgalvotais patenttiesību pārkāpējs jau ir izmantojis.

61 Tādējādi pirms šādām prasībām attiecīgajam *SEP* īpašniekam, pirmkārt, ir jābrīdina apgalvotais patenttiesību pārkāpējs par tam pārmesto patenta pārkāpumu, norādot šo *SEP* un konkretizējot veidu, kā tas esot ticis pārkāpts.

62 Proti, kā savu secinājumu 81. punktā norāda ģenerāladvokāts, ievērojot to, cik daudzi *SEP* veido tādu standartu kā pamatlietā aplūkotais, nav droši zināms, vai kāda šā *SEP* patenttiesību pārkāpējs patiešām zina, ka viņš izmanto tāda *SEP* pamācību, kas ir gan derīgs, gan standartam būtisks.

63 Otrkārt, pēc tam, kad apgalvotais patenttiesību pārkāpējs ir paudis savu gribu noslēgt licences līgumu ar FRAND nosacījumiem, šim īpašniekam ir pienākums iesniegt attiecīgajam patenttiesību pārkāpējam konkrētu un rakstisku licences piedāvājumu ar FRAND nosacījumiem atbilstoši tam, ko tas apņēmies standartizācijas organizācijā, konkretizējot tostarp par to maksājamo licences maksu un tās aprēķināšanas kārtību.

64 Proti, kā savu secinājumu 86. punktā norāda ģenerāladvokāts, gadījumā, ja *SEP* īpašnieks standartizācijas organizācijā apņēmies piešķirt licences ar FRAND nosacījumiem, var tikt sagaidīts, ka tas šādu piedāvājumu izteiks. Turklāt, tā kā nav tipveida publiska licences līguma un ar citiem konkurentiem noslēgtie licences līgumi netiek publiskoti, *SEP* īpašniekam ir vieglāk nekā apgalvotajam patenttiesību pārkāpējam pārbaudīt, vai tā piedāvājums atbilst nediskriminēšanas nosacījumam.

65 Savukārt apgalvotajam patenttiesību pārkāpējam uz šo piedāvājumu ir jāatbild pienācīgi atbilstoši šajā jomā atzītai darījumu praksei un labticīgi, kas gan noskaidrojams, balstoties uz objektīviem aspektiem, un nozīmē tostarp jebkādas novilcināšanas taktikas neesamību.

66 Kamēr apgalvotais patenttiesību pārkāpējs nav pieņēmis tam izdarīto piedāvājumu, atsaukties uz to, ka prasība izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus būtu ļaunprātīga, tas var tikai tad, ja tas attiecīgā *SEP* īpašniekam īsā laikā un rakstiski iesniedz konkrētu, FRAND nosacījumiem atbilstošu pretpiedāvājumu.

67 Turklāt gadījumā, ja apgalvotais patenttiesību pārkāpējs izmanto *SEP* pamācības pirms licences līguma noslēgšanas, tam ar brīdi, kad tiek noraidīts tā pretpiedāvājums, ir jāiesniedz atbilstoši šajā jomā atzītai darījumu praksei pienācīgs nodrošinājums, piemēram, iesniedzot bankas garantiju vai iemaksājot vajadzīgās naudas summas. Šā nodrošinājuma aprēķinā jāietver tostarp agrākās *SEP* izmantošanas darbības, par kurām apgalvotajam patenttiesību pārkāpējam ir jāspēj atskaitīties.

68 Turklāt, ja pēc apgalvotā patenttiesību pārkāpēja pretpiedāvājuma nav panākta vienošanās par specifiskajiem FRAND nosacījumiem, pusēm ir iespēja, savstarpēji vienojoties, lūgt licences maksas summu tūlītēji noteikt neatkarīgai trešajai personai.

69 Visbeidzot, ņemot vērā, pirmkārt, to, ka tāda standartizācijas organizācija kā tā, kas izstrādājusi pamatlietā aplūkoto standartu, standartizācijas gaitā nepārbauda nedz patentu derīgumu, nedz to būtiskumu standartam, kurā tie iekļauti, un, otrkārt, Hartas 47. pantā garantētās tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, apgalvotajam patenttiesību pārkāpējam nav pārmetams nedz, ka tas līdztekus sarunām par licenču piešķiršanu apstrīd šo patentu derīgumu un/vai būtiskumu standartam, kurā tie iekļauti, un/vai to faktisku izmantošanu, nedz, ka tas patur tiesības šādi rīkoties nākotnē.

70 Iesniedzējtiesai piekrīt pārliecināties, vai minētie kritēriji ir izpildīti šajā lietā, ciktāl tie šajos apstākļos ir izšķirīgi pamatlietas izspriešanai.

71 No visiem iepriekš izklāstītajiem apsvērumiem izriet, ka uz pirmajiem četriem jautājumiem un piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atsaukt produktus, ir jāatbild, ka LESD 102. pants jāinterpretē tādējādi, ka *SEP* īpašnieks, kurš standartizācijas organizācijā ir neatsaucami apņēmies piešķirt trešajām personām licenci ar FRAND nosacījumiem, savu dominējošo stāvokli ļaunprātīgi neizmanto šā panta izpratnē, pret patenttiesību pārkāpēju ceļot prasību par patenta pārkāpumu, lai panāktu, ka tiek izbeigts tā patenta aizskārums vai atsaukti produkti, kuru ražošanai šis patents ir izmantots, ja:

— pirms minētās prasības celšanas tas, pirmkārt, brīdinājis apgalvoto patenttiesību pārkāpēju par tam pārmesto patenta pārkāpumu, norādot minēto patentu un konkretizējot veidu, kā tas esot ticis pārkāpts, un, otrkārt, pēc tam, kad apgalvotais patenttiesību pārkāpējs ir paudis savu gribu noslēgt licences līgumu ar FRAND nosacījumiem, iesniedzis attiecīgajam patenttiesību pārkāpējam konkrētu un rakstisku licences piedāvājumu ar šādiem nosacījumiem, konkretizējot tostarp par to maksājamo licences maksu un tās aprēķināšanas kārtību, un

— minētais patenttiesību pārkāpējs, turpinādams izmantot attiecīgo patentu, uz šo piedāvājumu neatbild pienācīgi atbilstoši šajā jomā atzītai darījumu praksei un labticīgi, kas gan noskaidrojams, balstoties uz objektīviem aspektiem, un nozīmē tostarp jebkādas novilcināšanas taktikas neesamību.

Par piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atskaitīties vai atlīdzināt kaitējumu

72 Ar savu piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atskaitīties vai atlīdzināt kaitējumu, iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai LESD 102. pants jāinterpretē tādējādi, ka tajā uzņēmumam, kas atrodas dominējošā stāvoklī un kuram pieder *SEP*, kura licenci tas standartizācijas organizācijā ir apņēmies piešķirt trešajām personām ar FRAND nosacījumiem, ir aizliegts pret apgalvoto patenttiesību pārkāpēju celt prasību par sava *SEP* pārkāpumu, lai panāktu vai nu atskaitīšanos par šā *SEP* agrākas izmantošanas darbībām, vai kaitējuma atlīdzinājumu par šīm darbībām.

73 Kā izriet no šā sprieduma 52. un 53. punkta, *SEP* īpašnieka veikta savu intelektuālā īpašuma tiesību izmantošana, ceļot prasības izbeigt pārkāpumu vai atsaukt produktus, tādos apstākļos kā pamatlietā aplūkotie var tikt kvalificēta par ļaunprātīgu, ja šo prasību iznākumā tiek liegts tirgū parādīties vai saglabāties attiecīgajam standartam atbilstošiem konkurentu ražotajiem produktiem.

74 Taču, ievērojot šo *SEP* īpašnieka celto prasību par patenta pārkāpumu, ar kurām gribēts panākt vai nu atskaitīšanos par šā *SEP* agrākas izmantošanas darbībām, vai kaitējuma atlīdzinājumu par šīm darbībām, aprakstu iesniedzējtiesas lēmumā, šīs prasības tieši neietekmē attiecīgajam standartam atbilstošu konkurentu ražoto produktu parādīšanos vai saglabāšanos tirgū.

75 Līdz ar to tādos apstākļos kā pamatlietā aplūkotie šādas prasības nav uzskatāmas par ļaunprātīgām LESD 102. panta izpratnē.

76 Ievērojot šeit izklāstītos apsvērumus, uz piekto jautājumu, ciktāl tas attiecas uz tiesā celtajām prasībām atskaitīties vai atlīdzināt kaitējumu, ir jāatbild, ka LESD 102. pants jāinterpretē tādējādi, ka tajā tādos apstākļos kā pamatlietā aplūkotie uzņēmumam, kas atrodas dominējošā stāvoklī un kuram pieder *SEP*, kura licenci tas standartizācijas organizācijā ir apņēmies piešķirt trešajām personām ar FRAND nosacījumiem, nav aizliegts pret apgalvoto patenttiesību pārkāpēju celt prasību par sava *SEP* pārkāpumu, lai panāktu vai nu atskaitīšanos par šā *SEP* agrākas izmantošanas darbībām, vai kaitējuma atlīdzinājumu par šīm darbībām.

Par tiesāšanās izdevumiem

77 Attiecībā uz pusēm šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu tiesāšanās izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (piektā palāta) nospriež:

1) LESD 102. pants jāinterpretē tādējādi, ka standartizācijas organizācijas noteiktam standartam būtiska patenta īpašnieks, kurš šajā organizācijā ir neatsaucami apņēmies piešķirt trešajām personām licenci ar taisnīgiem, saprātīgiem un nediskriminējošiem jeb t.s. "FRAND" ("fair, reasonable and non-discriminatory") nosacījumiem, savu dominējošo stāvokli ļaunprātīgi neizmanto šā panta izpratnē, pret patenttiesību pārkāpēju ceļot prasību par patenta pārkāpumu, lai panāktu, ka tiek izbeigts tā patenta aizskārums vai atsaukti produkti, kuru ražošanai šis patents ir izmantots, ja:

— **pirms minētās prasības celšanas tas, pirmkārt, brīdinājis apgalvoto patenttiesību pārkāpēju par tam pārmesto patenta pārkāpumu, norādot minēto patentu un konkretizējot veidu, kā tas esot ticis pārkāpts, un, otrkārt, pēc tam, kad apgalvotais patenttiesību pārkāpējs ir paudis savu gribu noslēgt licences līgumu ar FRAND nosacījumiem, iesniedzis attiecīgajam patenttiesību pārkāpējam konkrētu un rakstisku licences piedāvājumu ar šādiem nosacījumiem, konkretizējot tostarp par to maksājamo licences maksu un tās aprēķināšanas kārtību, un**

— **minētais patenttiesību pārkāpējs, turpinādams izmantot attiecīgo patentu, uz šo piedāvājumu neatbild pienācīgi atbilstoši šajā jomā atzītai darījumu praksei un labticīgi, kas gan noskaidrojams, balstoties uz objektīviem aspektiem, un nozīmē tostarp jebkādas novilcināšanas taktikas neesamību;**

2) LESD 102. pants jāinterpretē tādējādi, ka tajā tādos apstākļos kā pamatlietā aplūkotie uzņēmumam, kas atrodas dominējošā stāvoklī un kuram pieder standartizācijas organizācijas noteiktam standartam būtisks patents, kura licenci tas standartizācijas organizācijā ir apņēmies piešķirt ar FRAND nosacījumiem, nav aizliegts pret apgalvoto patenttiesību pārkāpēju celt prasību par sava patenta pārkāpumu, lai panāktu vai nu atskaitīšanos par šā patenta agrākas izmantošanas darbībām, vai kaitējuma atlīdzinājumu par šīm darbībām.

[Paraksti]